

Włączanie i wyrównywanie szans w oświacie – zmiana perspektywy

Grzegorz Szumski

10.06.2026

Plan wystąpienia

- Rozumienie istoty Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
- Kierunek zmiany (skąd i dokąd idziemy)
- Implementacja kierunku zmian w polskim systemie edukacji włączającej

Kluczowe kontrowersje dotyczące Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych (SPE)

- Czy SPE są cechą osoby czy relacją między osobą a otoczeniem?
- Czy SPE są stałe czy zmienne wewnątrzosobowo?
- Czy SPE są stopniowalne?
- Czy SPE mogą być (częściowo) zaspokajane za pomocą działań adresowanych do wszystkich uczniów?

Uniwersalne projektowanie nauczania

- **Proaktywne projektowanie i realizowanie nauczania**, którego celem jest zwiększenie elastyczności procesu uczenia się dzięki wykorzystaniu metodologii UDL, wiedzy pedagogicznej nauczycieli i technologii. Od indywidualizacji różni go proaktywność – otwartość na cechy uczniów, których czasem nie znamy i zwiększona sprawczość uczniów, możliwość dokonywania przez nich wyborów.
- **Bardzo różne praktyki:**
 - Rozbudowany, zamknięty program komputerowy do doskonalenia czytania uczniów z trudnościami (możliwość zmiany wielkości i kontrastu czcionki, słowniki, zakreślania kluczowych fragmentów tekstu, używania tokena, odpowiadania ustnie lub pisemnie na pytania, agent, który podpowiada strategie i oczywiście monitorowanie nauczyciela – Hall i in, 2015
 - Three-block model, który obejmuje:
 - Blok 1 - zajęcia służące rozwijaniu wspólnoty, samostanowienia, świadomości optymalnych dla siebie strategii uczenia się i preferencji innych w uczeniu się
 - Blok 2 - zróżnicowane nauczanie, dostęp do rozumienia dzięki stosowaniu trzech zasad uniwersalnego projektowania
 - Blok 3 - administracyjno-organizacyjny, np. organizacja i finansowanie współnauczania, czas na wspólne planowanie aktywności, infrastruktura, wyposażenie, przywództwo – Katz, 2012

Efektywność uniwersalnego projektowania nauczania

Wyniki ilościowej syntezy 20 badań (80% w szkołach podstawowych i średnich) z lat 2006-2020 (King-Sears i in., 2023)

- ▶ uniwersalne projektowanie przynosi umiarkowane korzyści w nauce $g = 0.43$
- ▶ korzyści dla uczniów ze specjalnymi potrzebami $g = 0.51$
- ▶ korzyści dla uczniów o typowym rozwoju $g = 0.32$
- ▶ korzyści w kształceniu językowym $g = 0.33$
- ▶ korzyści w naukach matematyczno-przyrodniczych $g = 0.23$
- ▶ tylko wielkość grup ma znaczenie dla efektów (są wyższe w grupach do 7. uczniów)

Kierunek rozwoju systemów szkolnych w kontekście włączenia

(Opertti, Walker i Zhang, 2014)

Perspektywa praw człowieka 1946 –

Odniesienie do uczniów ze SPE 1990 –

Odniesienie do grup marginalizowanych 2000 –

Transformacja systemu edukacyjnego 2005 –

Główne cechy edukacji włączającej w ujęciu preskryptywnym

- Cele - zapewnienie wszystkim uczniom zrównoważonego rozwoju poznawczego (wiedzy i umiejętności) i społeczno-emocjonalnego oraz rozwój wartości wspólnotowych i jakości życia w szkole
- Wspólny, elastyczny program kształcenia dla wszystkich uczniów
- Rozwijanie oceny funkcjonalnej jako podstawy wsparcia i ograniczenie diagnostyki nozologicznej (kategorialnej)
- Rozwijanie praktyk nakierowanych na zaspokajanie potrzeb uczniów o niskim i umiarkowanym zapotrzebowaniu na wsparcie
- Silne przywództwo dyrektorów szkół i współpraca całego personelu
- Elastyczna współpraca nauczycieli, pedagogów specjalnych i innych specjalistów w procesie kształcenia wszystkich uczniów
- Rozwijanie uniwersalnego projektowania nauczania

Główne elementy strategii budowania systemu włączającego w Polsce

(Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2023)

- Wspólny, elastyczny program kształcenia dla wszystkich uczniów, uwzględniający problematykę różnorodności
- Nowoczesne narzędzia rozpoznawania potrzeb edukacyjnych uczniów
- Uniwersalna polityka wsparcia i zadania personelu wspomagającego zatrudnionego w szkołach
- Uwzględnienie w standardach kształcenia nauczycieli kompetencji w zakresie włączania

Wspólny, elastyczny program kształcenia dla wszystkich uczniów, uwzględniający problematykę różnorodności

- **Wspólna podstawa programowa dla większości uczniów (2000r.):**
 - ułatwia prowadzenie zajęć w klasach włączających
 - sprzyja poprawie osiągnięć szkolnych uczniów ze SPE
(np. ponad 25% uczniów z MID umie czytać ze zrozumieniem po klasie III, a wcześniej nie wymagano tego - Szumski, 2010)
- **Wprowadzana Podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkole podstawowej:**
 - zapobieganie wszelkiej dyskryminacji
 - indywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia

Nowoczesne narzędzia rozpoznawania potrzeb edukacyjnych uczniów

Ścieżka oparcia systemu na diagnozie funkcjonalnej:

- 1. Rozporządzenie MEN z dnia 2 marca 2026r. w sprawie orzeczeń i opinii (ocena funkcjonalna przed orzeczeniem, narzędzia o potwierdzonych właściwościach psychometrycznych)**
- 2. Opracowanie Kwestionariusza Szkolnej Oceny Funkcjonalnej, KSzoF dla nauczycieli i rodziców, o dobrych właściwościach psychometrycznych, łatwego w użyciu (Gajdzica i in., 2024)**
3. Wprowadzenie poziomów zapotrzebowania na wsparcie na podstawie oceny funkcjonalnej
4. Utrwalenie i udoskonalenie systemu wspierania uczniów o niskim i umiarkowanym zapotrzebowaniu na wsparcie na podstawie szkolnej oceny funkcjonalnej

Uniwersalna polityka wsparcia i zadania personelu wspomagającego, zatrudnionego w szkołach

Wprowadzenie stanowiska Pedagoga specjalnego w placówkach ogólnodostępnych określa 5 grup zadań:

1. **Współpraca przy tworzeniu i realizacji IPET**
2. **Współpraca przy diagnozie funkcjonalnej**
3. **Wspieranie nauczycieli i wychowawców w dostosowaniach**
4. Bezpośrednia praca z uczniami (pomoc psychologiczno-pedagogiczna)
5. **Zmienianie kultury szkoły (rekomendowanie działań w zakresie dostępności, rekomendowanie form i treści doskonalenia zawodowego** (Rozporządzenie MEiN z 22 lipca 2022)

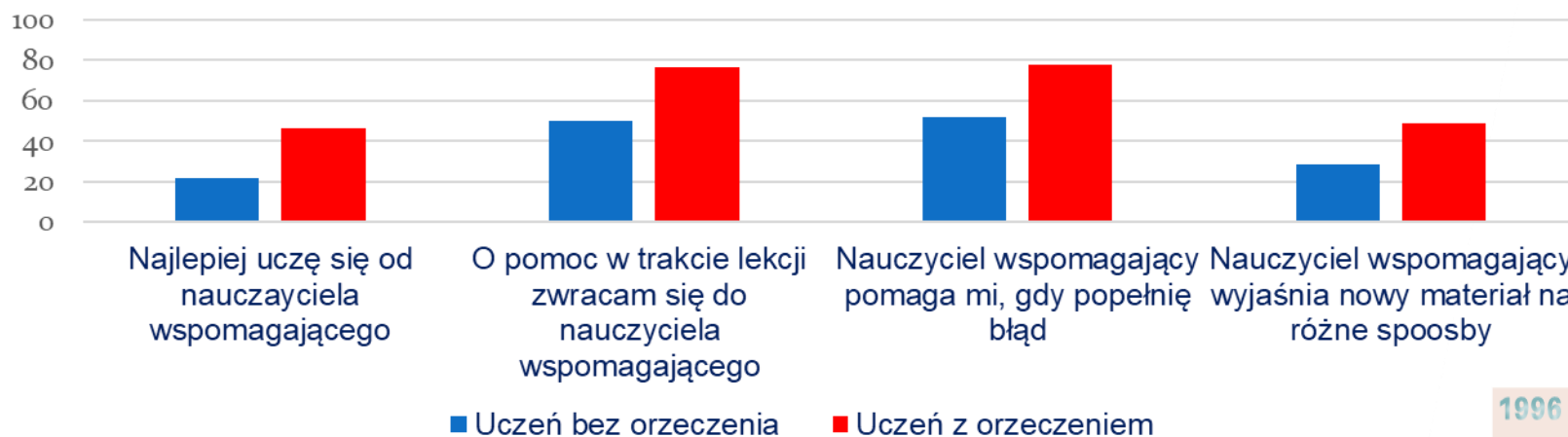
Uniwersalna polityka wsparcia ... Rozwój współnauczania

- Uregulowanie statusu klas integracyjnych (Zarządzenie nr 29 MEN z 4 października 1993r.)
- Poszerzenie i uelastycznienie zatrudnienia nauczycieli współorganizujących kształcenie:
 - klasy z uczniami z autyzmem, zespołem Aspergera lub niepełnosprawnością sprzężoną
 - potrzeba realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu
 - zgoda organu prowadzącego w przypadku pozostałych uczniów z orzeczeniami (Rozporządzenie MEiN w sprawie warunków organizowania kształcenia ..., 2017)

Uniwersalna polityka wsparcia ...

- Kto korzysta ze współnauczania?

Zaangażowanie nauczycieli wspomagających w różne aspekty kształcenia uczniów bez orzeczeń i z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego (%)

Uwzględnienie w standardach kształcenia nauczycieli kompetencji z zakresu włączania

- **Rozporządzenie MNiSzW z 25 lipca 2019r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela:**
 - Standard kształcenia nauczycieli pedagogów specjalnych obejmujący Blok D Edukacja włączająca – 510 godzin
 - Standard kształcenia nauczycieli przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej obejmujący blok F – 120 godzin a także blok G i H.
 - Podyplomowe studia kwalifikacyjne i doskonalące w zakresie edukacji włączającej, finansowane przez MEiN/MEN
 - Szkoła Dostępna dla Wszystkich – rozwijanie kompetencji nauczycieli specjalistów i nauczycieli UNICEF

Wnioski

- **System kształcenia specjalnego wyraźnie rozwija się w kierunku:**

uniwersalności (odnoszenia się do wszystkich)

międzydyscyplinarności (współpracy różnych specjalistów, która wytwarza synergii i podnosi jakość edukacji)

elastyczności (zdolności do szybkiego i adekwatnego reagowania bez konieczności diagnoz nozologicznych)

Dziękuję za uwagę!

g.szumski2@uw.edu.pl

